

Pikli Natália: *Shakespeare minden időkre*

Budapest, Európa, 2025, 403 l.

Pikli Natália legújabb kötete, a *Shakespeare minden időkre* idén májusban jelent meg. A kutatóként, kritikusként és egyetemi oktatóként egyaránt ismert szerző a vele megjelent interjúk, riportok tanúsága szerint évtizedek óta foglalkozik az angol drámaíró életművével, Eötvös-collegistaként, Géher István tanítványaként kezdte el feltárni a Shakespeare-drámák szövegvilágának rétegeit és jelentéseit, sokat tanult Nádasdy Ádámtól, aki – mint arra Pikli Natália a kötetben közölt köszönetnyilvánításában kitér – megtanította „shakespeare-ül beszélni”. A szerző az új könyvében azonban nemcsak „shakespeare-ül”, hanem „Shakespeare-rel” is beszél. Miközben magabiztosan idézi William Shakespeare életrajzának részleteit és határozott következtetésekre jut a drámák egy-egy alakját, motívumát, monológ részletét illetően, a könyv hangneme mindvégig különbözik a tudományos próza megszokott fordulataitól. Az információgazdagság, a bőséges jegyzetapparátus, az elemzési szándék ellenére a *Shakespeare minden időkre* stílusa gördülékeny és olvasmányos marad, mintegy leképeződése egy fiktív bizalmi, már-már baráti viszonynak az író és a főalak, a kora újkori szellemóriás között. Pikli mindent tud Shakespeare-ről, és a tudásával él, nem pedig visszaél, a kellő helyzetekben bátran, de sosem tiszteletlenül kritikus az elemzett művekkel.

A mű a nemzetközi viszonylatban nagy népszerűségnek örvendő, ám hazánkban az irodalom- és kultúratudomány által még kevésbé integrált tudományos ismeretterjesztés hiánypótló példája: az elbeszélő hatékonyan és mindig követhetően vált az eltérő kontextusú utalások, referenciák között. Láttatja például, hogy 1599-ben Will Kemp játszotta és alakította túlzón bohócfigurává a *Rómeó és Júlia* Péterét, és megindokolja azt is, hogy Benvolio miért tűnik el nyomtalanul a dráma második felében (az öt játszó színészre annak idején más szerepben is szükség volt). Évtizedekkel korábbi magyar Hamlet-alkalításokat idéz fel és vet össze, és teszi mindezt könnyedén, praktikusán, mert szemléletében mindig fontos szerepet játszik a gyakorlat felőli megközelítés is. (Amint arra a könyvében több alkalommal is kitér, a Pikli Natália által vezetett gimnáziumi társulat az elmúlt másfél évtizedben több Shakespeare-drámát is előadott, 2009-ben például egy nagyszabású *Szentivánéji álom* produkció került színpadra.)

A *Shakespeare minden időkre* narrátorának elbeszélésmódjában a fókusz a Shakespeare-életrajz, a művek keletkezési sorrendje képezi, a szerkezet kiszámíthatósága ellenére a tartalom végig izgalmas marad. A könyv szemléletét ugyanis áthatja a tárgy történeti érdeklődés, bátran és széles körben utal az egyes történetek motívumainak előzményeire és továbbélésére. Fabulák, gótikus mítoszok, elbeszélések,

kortárs darabok, kultikus filmek és sorozatok cselekményelemei és alakjai idéződik fel, váratlan és egymástól elsőre távolinak tűnő párhuzamok rajzolódnak ki, és nyernek alátámasztást hatásos érvekkel. Nem véletlen, hogy a fedőlapon közölt bemutatkozás fontosnak tartja megemlíteni a szerző vonzódását a nyomozós sorozatokhoz. A *Shakespeare minden időkre* című könyv bizonyos mértékig detektívtörténet is: a cáfolaton túl a Shakespeare-t övező hamis mítoszok eredetét és kialakulásának okát is vizsgálja – nem nélkülözve a groteszk humort sem. Kimondottan ezt a hatást erősíti a William Shakespeare szerzőségét megrögzötten tagadó elbeszélés módok ismertetése. Az egyik ilyen irányzat például amiatt vitatja, hogy a *Hamletet* vagy a királydrámákat Shakespeare írta volna, mert egy kesztyűkészítő fia erre a rangjánál fogva alkalmatlan, szerintük sokkal inkább valószínűsíthető, hogy Oxford grófja áll a remekművek mögött.

A második fejezet középpontjában a pályakezdő Shakespeare egymástól merőben különböző témájú és műfajú alkotásai állnak. A minden bizonnyal az 1590-es évek elején keletkező *Titus Andronicus* bemutatásakor többek közt a horror és a brutalitás korabeli szerepéről, történelmi ellentmondásokról esik szó, az 1594-ben bemutatott *Tévedések vígjátéka* esetében a szerepkettőzés és az ikerdramaturgia komikumforrásjellege válik hangsúlyossá, míg az 1592-esnek ítélt *A makrancos hölgyről* szóló fejezetszakasz a darab értelmezés- és előadás-történetére ráépülő patriarchális mítoszok lebontására törekszik. Pikli fontosnak látja hangsúlyozni a William Shakespeare működését és tudását megalapozó iskola szerepét és azt is, hogy eleinte korántsem vált minden téma arannyá az ambiciózus szerző kezében. A harmadik fejezet a *Rómeó és Júlia* kevésbé kibontott jelentésárnyalatait, a fiatalos pimaszságot, a helyenkénti vígjátéki vonásokat mutatja be a részletes szövegelemzés és az előadás-történeti kitekintés segítségével – s ezúttal szintén sor kerül számos toposz vizsgálatára, felülbírálására is. Érdekes párhuzam képződik a *Rómeó és Júlia* és a következő részben tárgyalt *Szentivánéji álom* összehasonlításakor. A szerelemdráma mivoltában az utóbbi mintha testvére volna az előbbinek, a pimasz öcs, akit a későbbi prúd átszerkesztések az elszánt igyekezetük ellenére sem tudtak sikeresen megnevelni.

A királydrámákról szóló negyedik fejezet a hatástörténet és a befogadói elvárások szempontjait is dominánssá teszi, terjedelmesen olvashatunk többek közt arról, miért voltak (a vígjátékokat is meghaladóan) népszerűek e művek az újkori Angliában, I. Erzsébet uralkodásának vége felé, és miért nem annyira közkedveltek a magyar színpadokon. Az ötödik fejezet Shakespeare és a romantikus komédia kapcsolatát mutatja be, azt is szemléltetve, hogyan kell elképzelnünk a műfajt bő négy száz évvel ezelőtt. Ekkor kerül sor az életmű társadalmi-politikai értelemben talán legvitatottabb darabja, *A velencei kalmár* elemzésére. Mint köztudott, Shylock uzsorás alakját körülengi az értelmezésekben megjelenő antiszemitizmus-vád és az antiszemitizmus 20. századi tragikus következménye. Ennek és nyilvánvalóan a szocializmus kényszerhallgatáson alapuló emlékezetpolitikájának tudható be, hogy a darabot 1940 és

1986 között nem játszották hazai színpadon. Többet és újat tudunk meg a *Sok hűhó semmiért* alakkultúrájáról, például a különöc Benedick és Beatrice kettőséről és a dramaturgiai ellensúlyozásról, amely a szerelmespár, illetve a vaskos humorú mellék- és epizódszereplők eltérő nyelvi dimenziói közt jön létre. Új megközelítésbe kerül a Bécsben játszó *Szeget szeggel* is. Ahogy a *Rómeó és Júlia* magában hordozza egy vígjáték lehetőségét, úgy Shakespeare vígjátékai is keserű komédiák valójában. A könyv e szakasza előkészíti a továbblépést a hatodik fejezetbe, amely a három nagytragédia, a *Hamlet*, az *Othello*, a *Lear király* szerkezetéről, szereplőinek lélektani motivációjáról és életművön belüli pozíciójáról szól, igen érdekes összefüggést feltárva például Shakespeare és a *Hamletet* fordító Arany János között. A hetedik fejezet, ahogy a címe is sugallja, igazi finálé: Shakespeare-t kiteljesedett művészként látjuk magunk előtt, aki a londoni show-biznisz utánózatlan alakja, a drámaírói tevékenysége mellett üzletemberként sem sikertelen. Egy nagy varázsló, akárcsak Prospero. A záró szakasz egy misztikus világba vezet bennünket, a *Téli rege* és *A vihar* közegébe. A merész kérdésfelvetés ezúttal sem marad el. Lehet-e valaki jó apa és nagy varázsló egyszerre? Sikerült-e ez William Shakespeare-nek?

A *Shakespeare minden időkre* Pikli Natália harmadik könyve. A *The Prism of Laughter: Shakespeare's "very tragical mirth"* és a New York-i Routledge Kiadónál megjelent *Shakespeare's Hobby-Horse and Early Modern Popular Culture* című művei után a tudományos értekezés nyelvét megújítva hoz létre egy átfogó Shakespeare-portrét. A *Shakespeare minden időkre* a 21. századi befogadó nézőpontjából, annak gazdag referenciális hálózatával viszonyul a brit drámaíró életművéhez, ugyanakkor természetesen a történelmi aspektus sem hiányzik az elemzésekből. Egy alapos és elszánt kutató és egy korát meghazudtolóan modern drámaíró találkozásának eredménye ez a könyv, amely széles célközönséghez szól: a Shakespeare-rel először találkozó gimnazistáknak és a már meglevő Shakespeare-képüket árnyalni, kiegészíteni kívánó érdeklődőknek is kedvelt olvasmánya lehet.

Kovács Dominik – Kovács Viktor